

Refik Halit Karay, Kirpi'nin Dedikleri*

Yenal ÜNAL*

Türkiye’de tarih araştırmalarının 20. yüzyılın başlarından günümüze değin oldukça önemli aşamalar kaydettiğini söylemek mümkündür. Türkiye sahasında ilk Türkçe tarihçilik örnekleri Osmanlı kuruluş dönemi ile Beylikler döneminde görölmektedir. Ondan önceki dönemlerden günümüze yalnızca küçük artıklar ve sonradan tahrif edilmiş nüshalar kalmıştır. Beş yüzyıllık dönemde çeşitli safhalardan geçen Türk tarihçiliği, 20. yüzyılın başlarına kadar bilimsel bir karaktere bürünmemiştir.¹

Batı tarihçiliğine örnek çalışmalarla Türkiye sahasında vücuda getirilen eserler karşılaştırıldığında bu gerçek bir kez daha su yüzüne çıkmaktadır. Ancak 20. yüzyılda yetişen bazı tarihçiler sayesinde Batı’daki örnekleriyle rahatlıkla boy ölçüşebilecek düzeyde eserler meydana getirilmeye başlanmıştır. Günümüzde Türk tarihçiliğinin gelişimi önemli boyutlara

---

* Refik Halit Karay, *Kirpi'nin Dedikleri*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2009, 206 sayfa.

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. İletişim: yenalunal@yahoo.com. Bu kitap incelemesi hazırlanırken “Refik Halit Karay’ın Eserlerine Yansıyan Düşünce Dünyası” adlı doktora tez çalışmasından da yararlanılmıştır.

¹ Bu konuyla ilgili olarak büyük araştırmacı M. Fuat Köprülü şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Memleketimizde tarih, hâlâ muharebe ve zafer hikâyeleri, hükümdar ve vezir menkıbeleri, müsellâh-nameler akdi, isyan ve ihtilal vakaları, ricalin katil ve idamı gibi telakki olunuyor; hâlbuki bunlar daha ziyade müstesna ve hakiki bir kıymetten mahrum şeylerdir. Bilhassa bizde, tarihi vesikalar en ziyade bu gibi mevzular üzerine dayandığı için tarihçilerimizin dikkatini yalnız bunlar celp edebiliyor; hâlbuki her cemiyetin ilerleyip gelişmesi böyle vakalarla değil, daimi ve muntazam vakalarla tayin ve izah olunabilir. Müverrih geçmişe ait vakalarını nakil ve yaşatmak istediği cemiyetin, evvela ırk menşeyini, fiziki ve coğrafi çevresinin teşekkülünde yer alan amilleri, siyasi kuvvetinin saha ve nüfusunu, aile iktisadiyatının, halk hayat ve teşkilatını, bu teşkilatın resmî teşkilat ile münasebetlerini, mülkiyet şeklini, ziraat, ticaret, sanayi, lisan ve edebiyatını, dini, ilmi, tekâmülünü, komşu kavimlerle maddi ve manevi münasebetlerinin derecesini vazih hatlarla göstermelidir.” Ayrıntılı bilgi için bk. M. Fuat Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul”, *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ Yayınları, 4. bs. Ankara, 2004, s. 30-31.

ulaşmıştır. Vücuda getirilen mühim eserler ile önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Günümüzde önemli boyutlara ulaştığını belirttiğimiz Türk tarihçiliğinin bilimsel metotlar ve sistemli araştırmalar temelinde gelişimini sürdürmesi gerekmektedir. Ancak bu gelişim sürecinde klasik tarih kaynaklarının yanında yeni bilgi membalarının da kullanılması giderek önem kazanmaktadır. Örneğin aslında çok önemli tarihî kaynaklar olarak kabul edilmesi gereken edebî eserlerden, dünün ve bugünün tarihçilerinin azami ölçüde istifade ettiği söylenemez.

İster hayali ister gerçek esaslara dayansın her edebiyat çalışması vücuda geldiği dönemle ilgili birçok önemli bilgiyi ihtiva eder. Bir tarih araştırmacısının, tarih disiplinine sadık kalmak koşuluyla edebiyat eserlerinden yararlanması ve üzerinde araştırma yaptığı dönemin önemli edebî yapıtlarını kullanmasının tarihçilik adına bir kazanım olduğu düşünülmalıdır.

Bu sayede tarihçi yeni bilgilere ulaşacağı gibi klasik tarih kaynaklarıyla çözemediği bazı sorunlara farklı açılardan yaklaşarak çok önemli yorumlara ulaşılabilir. Bu nedenle roman, hikâye, şiir, hatırat, anı, kronik, mizah, hiciv, tiyatro türündeki eserlerin de pekâlâ birer tarihi kaynak olabileceği günümüz tarihçilerince ciddi manada değerlendirilmelidir. M. Fuat Köprülü, bu konu hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Hippolyte Taine, İngiliz edebiyatı tarihî hakkındaki meşhur eserinin mukaddemesinde, bir milletin edebiyatını en canlı bir tarihî vesika addederek, sair hiçbir şeyin onunla kıyas olunamayacağını söyledikten sonra derki: -İşte bu sebeple, bir milletin manevi tarihini vücuda getirmek ve vakaların kendisine bağlı bulunduğu ruhi kanunlar hakkında malumat elde etmek için, bilhassa edebiyatları tetkik edilmelidir.”²

Bu açıdan bakıldığında Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan 20. yüzyıl Türkiye tarihi, araştırmalarında edebî eserlerden de istifa edilmelidir. Keza Türkiye Cumhuriyeti tarihi alanında bugüne kadar kitap, makale, çeviri, transkripsiyon türlerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmaların sayısı gün geçtikçe de hızlı bir şekilde artmaktadır. Ortaya çıkan yeni bilimsel çalışmalar sayesinde Türkiye Cumhuriyeti tarihini bir bütün halinde inceleme düşüncesi bu alanda çalışan tarihçiler arasında hızla yayılmaktadır. Bu tarihçiler arasında giderek kaynak eser

² a.g.m, s. 40.

olma özelliğini arttıran edebî eserlerin içinde saklı bulunan çok önemli bilgiler, karşılaştığımız ya da karşılaşacağımız birçok sorunun çözümünde bize yardımcı olabilmektedir.

Örneğin İttihat ve Terakki dönemi hakkında araştırma yapan bir tarihçinin temel kaynakların akabinde müracaat etmesi gereken en önemli bilgi membarlarından biri Refik Halit Karay tarafından kaleme alınan *Kirpi'nin Dedikleri* adlı önemli çalışmadır.

Söz konusu eser bu dönem araştırmalarında anahtar bir role sahiptir. Eser bu yönüyle Meşrutiyet sonrası Türkiye’inde yaşanan olayların sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Kirpi'nin Dedikleri, Refik Halit Karay’ın Meşrutiyet sonrası parti mücadeleleri çerçevesinde yazdığı mizah yazılarını içeren³ mizah ve hiciv alanında en ünlü eseridir. Yazarın II. Meşrutiyet devrinde yazın hayatına başlaması ile kısa bir sürede kendini bulduğu mizah alanında yaptığı çalışmaların bir ürünü olan bu yapıt başta *Kalem*, *Cem*, *Şehrah* olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı yazıların bir araya getirilmesiyle oluşmuştur.⁴

Eser, Türk edebiyatının özellikle de hiciv edebiyatının en önemli örneklerinden biridir. Bu eser Refik Halit Karay’ın 1913 yılında Sinop’a sürgüne gönderilmesinin en büyük sebebini oluşturmaktadır.⁵

Eserde yazar özellikle II. Meşrutiyet devrinden başlamak üzere ülkeye hürriyeti getirme sevdasıyla çok sert ve kanlı politikalar güden İttihat ve Terakki Fırkası’nı edebî kişiliği, psikolojik tahlil yeteneğiyle betimleme ve tasvirlerden yararlanarak oldukça sevimli, akıcı ve iğneleyici bir üslupla eleştirmektedir. İkinci baskıda da bir yandan bu eleştirileri devam ederken diğer taraftan Millî Mücadele’yi taşıyan yazıları eserde yer almıştır.

Kitabın eski yazıyla iki baskısı vardır. İlk baskısının hangi tarihte yapıldığı tespit edilememektedir. *Okları Kırılmış Kirpi Refik Halit* kitabının muharriri N. Ahmet Özalp konuyla ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: “*Hikmet Münür Ebeci kitabın ilk basım tarihî olarak 1911 yılı; Şerif Aktaş ise 1336 (1916) yılını vermiştir. Ancak Rumi 1336 tarihî 1916 yılına değil 1920 yılına tekabül etmektedir. Aktaş kitabın ikinci baskısını da 1940 olarak vermiştir ki bu da üçüncü baskının tam tarihidir.*

³ Kurtuluş Kayalı, *Keşke Herkes Papağan Olsa*, Ankara, Ay Yıldız Yayınları, 1994, s. 49.

⁴ Hüseyin Tuncer, *Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1994, 587.

⁵ Meral Çelen, “Refik Halit Karay’la Bir Konuşma”, *Zübük*, İstanbul, 16 Nisan 1962; Mehmet Nuri Yardım, *Refik Halit Karay (Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler)*, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 2002, s. 54.

İlk baskı ciddi bir şekilde incelendiğinde kitapta 1326 (1910) ve 1327 (1911) yıllarına ait otuz bir yazı yer aldığı görülmüyor. İkinci baskıda yer alan 1327 (1911) tarihli dört yazı ile 1328 (1912) tarihli yazıları bu baskıda görülmüyor. Kitabın ikinci baskısı 1336 (1920) yılında (Hilal Matbaası, İstanbul) yapılmıştır. Yazılar, en yakın yıldan başlamak üzere -sene 1335 gibi- yayımlandıkları yıllara göre bölümlere ayrılmıştır. Eserde 1910-1911-1912-1913-1919 yıllarına ait toplam kırk dört yazı yer almıştır. Kitabın üçüncü ve yeni harflerle ilk baskısı, Semih Lütfi Kitabevi tarafından -külliyyatın- 11. kitabı olarak 1940 yılında yapılmıştır. Yazar bu baskıya -Üçüncü Basılış Münasebetiyle-6 başlıklı kısa bir açıklama eklemiş ve bölümler ile tarihleri kaldırarak toplam otuz üç yazıya yer vermiştir ki bu baskı daha sonraki basımlara da kaynaklık etmiştir.”⁶

Kitabın ikinci ve üçüncü basımları arasındaki farklar üzerinde durulmaya ve mütalaalarda bulunmayı gerektiren bir önem arz etmektedir. Keza bu kitap yüzünden sürgün gören ve 1938’de yurda döndükten sonra kimi yerlerde politika ve mizahı artık kesin ve net olarak bıraktım diyen yazarın aslında gözünün korktuğu ve hicivlerinden dolayı yaşının da artık iyice ilerlemesinden yeni sıkıntılara girmek istememesi ile tek parti iktidarının korkutucu görüntüsünden çekinmesinden olacak ki üçüncü baskıda ikinci baskıda yer alan on bir yazıyı çıkarmıştır.

Bu konuyu derinlemesine süzen Ahmet Özalp konuyla ilgili yaptığı titiz araştırmasında üçüncü baskıda sadece bazı yazıların çıkarılmadığı; yazarın büyük çoğunluğu İttihat ve Terakki Fırkası ile az miktarda Millî Mücadele’yi eleştiren yazılarının içinden kimi zaman bir kelime, kimi zaman bir sözcük öbeği ve bazen de bazı cümlelerin tamamen çıkarıldığını bu

⁶ Refik Halit bu açıklamada şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Bundan otuz şu kadar yıl evvel, meşrutiyetin ilanından sonra, parti mücadeleleri çok hararetli safhalar geçirmiş ve hükümetçilerle muhalifleri arasındaki uyuşmazlıklar yüzünden memleket hayli zorluk çekmişti. O sırada iki tarafa mensup muharrirler, çalakalem birbirlerine atıp tutarlar, amansız hücumlar yaparlardı. Bütün o yenişme devrinde yazılanlardan -zahir hiciv ve mizah vadisindeki orijinalitesinden ve üslubundan dolayı- kala kala elde ve halkın zihninde bu Kirpi’nin Dedikleri kaldı. Şimdi onun üçüncü ve sonuncu tabını verirken muharrir, ne bir zaman çarpışıklarına, ne de taraftar olduklarına karşı ufak bir alaka duyuyor. Hatta kendisine bu yazıların hangi devirde olsa göz gezdirilebilecek vesika mahiyetinde bulunduğu ileri sürülerek külliyyatı arasında ihmalde bırakılmaması okuyucularınca ihtar edilmeseydi altıncı bini tükenmiş olmakla beraber tekrar basılmasına muvafakat göstermeyecekti. Kirpi’nin Dedikleri eskiyi bilenlere gülümsetici bir hatırlatış ve eskiye merak edenlere ise tarihten bir yapığa eğlenceli bir bakış vesilesi olabilirse ne ala!” Refik Halit Karay, *Kirpi’nin Dedikleri*, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1940, s. 6.

⁷ N. Ahmet Özalp, *Okları Kırılmış Kirpi Refik Halit*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2011, s. 4-6.

durumun diğer mizah ve hiciv eserlerinin Cumhuriyet dönemi baskılarında da aynen yapıldığını tespit etmiştir.⁸

Keşke Herkes Papağan Olsa, kitabının muharriri ve Türk düşünce tarihi alanında yaptığı kıymetli çalışmalarıyla tanınan Kurtuluş Kayalı da bu konuyla ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “*Yazarın kitabın üçüncü baskısının başında geçmişe en ufak bir alaka bile duymamasını belirtmesi yaşanan zaman konusundaki tutumundan kaynaklanıyor. İttihat ve Terakki'nin 1940'lı yıllardaki uzantıları ve Bir Ömür Boyunca'da belirttiği Hürriyet ve İtilaf ile İttihat ve Terakki'nin 1965 yılındaki etkileri söz konusu edildiğinde, Refik Halit'in Kirpi'nin Dedikleri'nde yazdıklarının geçip gitmiş şeyler olmayıp, hâlâ sadece 1940'lı yıllarda değil, 1965'te de yaşanan gerçeklikler olduğu apaçık ortadadır.*”⁹ Bu durum da yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi Refik Halit'in tek parti rejiminden oldukça çekindiğini ve herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmamak için çaba sarf ettiğini açıkça göstermektedir.¹⁰

Kirpi'nin Dedikleri'nin yeni baskısı İnkılap yayınevi tarafından 2009 yılında gerçekleştirilmiştir. Kitabın orijinaline sadık kalınarak yayımlanan bu son baskıyla özellikle genç nesillerin ismini dahi unuttukları bu önemli yapıtın tekrar gün yüzüne çıkması sağlanmıştır. İttihat ve Terakki döneminin kaybolan birçok önemli hatırasını muhafaza eden bu eser, artık tarihin malıdır ve bu bilim adına yapılacak araştırmalarda kullanılacak en temel eserler arasına girmiştir.

Ancak ülkemizde özellikle akademik dünyada -Türk düşünce tarihi alanında faaliyet gösteren birkaç tarihçi dışında¹¹- tanınmayan ya da önemsenmeyen Refik Halit Karay ve onun mühim eserleri, daha ne kadar görmezden gelinebilir.

⁸ Özalp, a.g.e., s. 6-20.

⁹ Kayalı, a.g.e., s. 51.

¹⁰ Refik Halit Karay, *Kirpinin Dedikleri*, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1940; “*Refik Halit'in önünde fazla bir seçenek yoktur. Ya siyasal iktidarın yanında yer alacak ya da kimlik ve kişiliğinden ödün vermeyecektir. Kimi temel konularda uygulamalarını benimsememesine, hatta daha sürgün günlerinde bu uygulamaları desteklemesine karşın, siyasal iktidarın totaliter yapısını onaylaması olanaksızdır. Düşündüklerini yazmayan, gördüğü yanlışları, aksaklıkları istediği gibi eleştiremeyen Refik Halit, artık eski Refik Halit değildir!*” Ayrıntılı bilgi için bk. N. Özalp, a.g.e., s. 24.

¹¹ Neyse ki öğrencilerine her zaman “*Minelbab İlelmihrab*” gibi muhalif yazarların elinden çıkmış eserleri de mutlaka okuyup, vakaları daha iyi analiz edin” diyen Prof. Dr. Tuncer Baykara ile Refik Halit'in eserlerinin kıymetini anlayıp bunlar üzerine “*Keşke Herkes Papağan Olsa*” adlı bir kitap yazan Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı gibi değerler hâlâ mevcut.

KAYNAKÇA

- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Türk Edebiyatı Tarihinde Usul”, *Edebiyat Araştırmaları I*, Akçağ Yayınları, 4. bs. Ankara, 2004.
- KAYALI, Kurtuluş, *Keşke Herkes Papağan Olsa*, Ankara, Ay Yıldız Yayınları, 1994.
- TUNCER, Hüseyin, *Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1994.
- ÇELEN, Meral, “Refik Halit Karay’la Bir Konuşma”, *Zübük*, İstanbul, 16 Nisan 1962.
- YARDIM, Mehmet Nuri, *Refik Halit Karay (Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler)*, İstanbul, Hikmet Neşriyat, 2002
- KARAY, Refik Halit, *Kirpi’nin Dedikleri*, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2009.
- _____, *Kipinin Dedikleri*, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1940.
- ÖZALP, N. Ahmet, *Okları Kırılmış Kirpi Refik Halit*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2011.